

tis (1). Dixi, nomine theologiae stricte sumptae rem eandem designari, ac nomine fidei obiectivae; quamvis enim sint etiam veritates theologicae, quae in obiectiva revelatione non continentur, eae tamen ad theologiam pertinent sensu minus stricto, quatenus cum veritatibus revelatis connectuntur. Hoc sensu latiori et ratione connexionis nihil quidem impediret, quominus etiam ad fidem obiectivam pertinere dicerentur; sed quia fides, ut diximus, non designat ipsum organismum ac nexus veritatum sicut theologia, ideo merito huiusmodi veritates non revelatae cum revelatis tamen cohaerentes dicuntur pertinere ad theologiam non autem ad fidem obiectivam; atque adeo sensu hoc obiectivo, quo nunc loquimur, theologia simpliciter latius patet quam fides.

2º Potissimum et significatione magis propria fides et theologia, quando de earum nexus et differentia agitur, sumuntur *subjective*. Hoc sensu fides est vel habitus vel actus assensionis (viribus supernaturalibus confortata mente ac voluntate) in veritatem revelatam propter auctoritatem Dei revelantis. Theologia, ut superius diximus, est γνῶσις, intellectus et scientia veritatum fidei modo proportionato menti humanae per fidem illustratae. Hinc theologia fidem supponit ut suum fundamentum, super fidem aedificatur, quod Clemens Alex. praecclare dixit, et ex fide efflorescit atque evolvitur. Haec theologiae ex fide velut immanens processio distinctius ita declarari potest.

In fide (*subjectiva*, de qua loquimur) triplex actus intellectus distingui potest: cognitio, Deum infallibilem esse locutum; cognitio, Deum infallibilem has determinate veritates in determinato sensu revelasse; assensus in veritatem revelatam propter auctoritatem infallibilem Dei loquentis, qui est ipse formalis actus fidei.

a) Assensus ille in existentiam divinae revelationis, qui

(1) Si ad hunc sensum omnes attendissent, non fuisset necessaria anceps disputatio, quid S. Th. 1. q. 1. a. 1. designet nomine *sacrae doctrinae*, quando in prolegomenis ad universam theologiam demonstrat, "necessarium fuisse praeter philosophicas disciplinas, quae per rationem investigantur, *sacram doctrinam* per revelationem haberi."

formali actui fidei praesupponitur, consequitur cognitionem saltem confusam et cuiusque ingenio accommodam motivorum credibilitatis ac rationum, quae factum revelationis menti sistunt cognoscibile; sed ut hic assensus respondeat dignitati obiecti, ut sit supernaturalis et elementum, sicut oportet, ingrediens ipsum actum fidei, necesse est elicitus sit viribus gratiae confortantis intellectum et voluntatem, h. e. ex ipso lumine fidei firmissimus sit assensus in existentiam revelationis. (Vide analysin actus fidei in append. ad nostrum Tract. de Trad. et Script. cf. Card. de Lugo de Fide disp. V. sect. 3. et disp. XI.).

Iam vero theologia subjective spectata cum sit ex dictis fidei obiectivae intellectus et scientifica explicatio, patet, quae pars theologiae et quomodo "aedificari" possit ac debeat in illa fundamentali cognitione motivorum credibilitatis, quae in ipso actu fidei supponitur. Dum scilicet firmissima christiana persuasio de existentia revelationis explicatur et elucidatur per *distinctam comprehensionem* motivorum credibilitatis, atque ita *intelligentia* rationum ex quibus factum divinae revelationis relucet, extensive et intensive amplificatur, exoritur pars illa theologiae, quae dicitur *apologetica*. Haec autem non meretur nomen *theologiae christiane*, nisi quatenus nititur ut suo fundamento primitiae persuasioni supernaturali ex lumine fidei; hic enim nexus cum persuasione supernaturali si desit, poterit esse philosophia propaedeutica ad theologiam christianam, theologia christiana proprio sensu non erit. Ex hac ratione, quod theologia apologetica, quatenus scientia est *christiana*, nititur et fundatur in primitiva persuasione supernaturali de existentia revelationis, colliges, cur dixerimus *intelligentiam* quidem motivorum credibilitatis intensive et extensive amplificari, quin tamen inde fiat, ut certitudo et firmitas assensus ac fidei christiana per scientiam theologicam in se spectatam augeatur. Ex his porro patet, quam graviter erraverint Hermes aliique, qui censuerunt firmam certitudinem de existentia et veritate revelationis christiana nullam esse posse ante *philosophicum examen* motivorum credibilitatis et rationum veritatis; atque ideo etiam

a fidelibus in Ecclesia catholica enutritis posse ac debere persuasionem de credibilitate suae religionis subordinari consecatriis examinis philosophici ab ipsis instituendi.

b) Porro in *fide explicita* cuiusvis fidelis duplex necessario continetur cognitio; cognoscitur nimurum, determinatam aliquam seriem veritatum in verbo Dei comprehendi, et insuper percipitur licet obscure et rationibus solum analogicis aliquis determinatus harum veritatum sensus, et aliquis earum inter se nexus in ordine cognitionis. Iam vero explicatione prioris illius christiana cognitionis eiusdemque probatione scientifica et defensione ex omnibus, qui praestato sunt, revelatae doctrinae fontibus, exsurgit ea quae dici consuevit *theologia positiva*, eodem fere modo, quo theologiam *apologeticam* ex fundamentali persuasione christiana de existentia revelationis promanare diximus. Nexus vero theologiae cum fide supernaturali in has ipsas veritates tam arctus est, ut nisi scientia nitatur hac fide, omnibus studiis non iam theologia christiana (sensu subjectivo, ut hic sumitur), sed scientia quaedam historica, archaeologica, critica et philologica comparetur, cuiusmodi de quovis systemate doctrinae etiam religionis fictitiae esse potest.

c) Denique explicatione distinctiore et amplificatione cognitionis fundamentalis de veritatum credendarum sensu, quatenus a comparatione pendet cum ideis et veritatibus rationalibus, et de mutua aliqua veritatum connexione, quam postremo loco commemoravimus, *theologia speculativa*, seu, ut ad distinctionem a theologia positiva nomine abuti solent, *theologia scholastica* constituitur. Haec quomodo a fide pendeat, fidem praesupponat eique innitatur, ex ipsa notione intelligitur, et distinctius patebit ex declaratione assensus theologici specifici ita dicti.

II. In altera parte theseos agimus de disserimine inter cognitionem theologicam et assensum fidei. Ad hoc disserimen declarandum spectabimus theologiam primo *positivam*, deinde *speculativam*.

1° Sermo esse potest de theologia, quatenus veritates probat et declarat immediate ex fonte sibi proprio, ex

verbo Dei inquam, quod continetur in Scriptura et traditione seu praedicatione ecclesiastica, ut haec multipliciter in doctrina Conciliorum, Romanorum Pontificum, ss. Patrum et Pastorum Ecclesiae, in Liturgiis, in usu practico, in consensione theologorum, in sensu ac consensu christiani populi sese manifestat. In hac probatione scopus semper est demonstrare, veritatem aliquam sensu determinato contineri vel certe vel probabiliter in verbo Dei, simulque ostendere, *quomodo* veritas in verbo Dei sit proposita. Potest autem modus probationis generatim se habere quadrupliciter.

a) Potest probatio esse ita, ut ostendatur veritas in sensu determinato contenta in verbo Dei ea certitudine, ut sufficienter sit proposita fidelibus in communi, tamquam veritas revelata; quod quidem fieri non potest, nisi ex demonstrata vel authenticā definitione vel sufficienti consensione universalī. Ita e. g. theologica demonstratio instituitur SS. Trinitatis ex Matth. XXVIII. 19; peccati originalis ex Rom. V. 12. sq.; realis praesentiae corporis et sanguinis Domini sub speciebus panis et vini ex Matth. XXVI. 26. 28. (cum parallelis) etc. Idemque valet de probatione omnium veritatum fidei vel ex Scriptura vel ex traditione vel ex utraque simul, quoties probatio vel ad authenticā definitiōnē fidei vel ad consensum Ecclesiae appellare potest. In hac hypothesi assensus in ipsam veritatem non aliud sit oportet quam assensus fidei; scientia theologica quatenus a fide distinguitur, solum pertinere potest ad distinctiōnē cognitionē modi, quo veritas in verbo Dei continetur, et in verbo Dei contineri demonstratur, atque adversus contradictores defenditur.

b) Frequenter potest accidere, ut aliunde quidem constet de revelata veritate, specialis tamen locus ex quo probatio instituitur, solum plus minusve probabile argumentum suppeditet, quia nec internis nec externis rationibus assumptus loci sensus plene demonstrari potest, saltem non ita, ut ex eo per se spectato pateat veritas tamquam sufficienter omnibus proposita. Sic constat de fide sufficienter proposita in praedicatione ecclesiastica, matrimonium

esse sacramentum N. L. proprie dictum; probatio tamen specialis e. g. ex Eph. V. 22-32. non ita est comparata, ut *vi illius textus* Paulini veritas omnibus sufficienter proposita censeri debeat. In hoc genere probationis assensus in veritatem duplicit se habet: imprimis est assensus fidei, si spectatur propositio in verbo Dei, qua late patet; tum vero cum assensu fidei in veritatem ipsam simul consistit assensus theologicus inferioris ordinis, quo vi rationum inductarum tenetur, in hoc determinato testimonio Apostoli eam veritatem revelatam esse. Patet, hunc assensum niti dupli fundamento: unum est assensus fidei quo credimus doctrinam Apostoli esse infallibile verbum Dei; alterum est solum theologica persuasio inferioris ordinis, in hoc loco Apostoli enuntiari rationem sacramenti proprie dicti; unde etiam iudicium, *in hoc loco* Apostoli revelatum esse matrimonium christianum velut proprie dictum sacramentum N. L., non est iudicium fidei, neque iudicium mere rationale, sed sententia quodammodo mixta ex iudicio fidei, quod verbum Apostoli est infallibile verbum Dei, et ex iudicio hermeneutico ac theologico, quod in praesenti sectione epistolae apostolicae enuntiatur vera ratio sacramenti. Haec dicitur pro diverso gradu certitudinis vel probabilitatis *sententia theologiae*, *opinio theologica* ad distinctionem a sententia atque assensu tum fidei tum mere rationali.

) Fieri aliquando potest, ut licet veritas, de cuius theologica demonstratione quaeritur, nondum sit sufficienter in *catholica fide* proposita, illis tamen qui argumentorum vim perspicere valent, ex diligentí examine sive Scripturae sive traditionis certo constet, eam veritatem contineri in revelato Dei verbo. Hoc posito, argumenta quae demonstrant veritatem contentam in revelatione, pro illis sufficiens sunt applicatio et propositio revelationis ad assensum *fidei divina* eliciendum. Tum vero in iis, qui ita argumenta perspicunt, assensus fidei et cognitio theologica non alio modo differunt, nisi quem primo loco (sub littera a) indicavimus. Ita nihil impedit, quominus veritas immaculatae conceptionis Beatae Virginis etiam ante dogmatis definitionem ab

aliquibus fide divina licet nondum fide catholica (h. e. nondum tamquam dogma pro omnibus ad obligationem fidei propositum) credi potuerit (vid. s. Alphonsum Ligorium Theol. Moral. I. VII. c. 2. n. 262. et auctores ibi citatos). Animadvertisendum tamen, haec ipsa quae heic tertio loco diximus, non ab omnibus theologis admitti; praecipue vero cavendum, ne hanc doctrinam temere extendamus ad opiniones seu sententias, in quibus theologi libere omnino in diversa abeunt, et nullus est moralis in Ecclesia Dei consensus.

d) Denique haud raro deductio alicuius sententiae ex verbo Dei probabilitatis limites non excedit; tum vero constitui sententiam seu opinionem theologicam eo modo, quo secundo loco diximus, satis per se evidens est.

Quamdiu ita consideratur *theologia positiva*, quatenus vel veritates fidei ex verbo Dei scripto aut tradito praesidiis et principiis hermeneuticis demonstrat, vel tamquam veritates in verbo Dei contentas probabiles reddit; non sine causa Aureolus dixit, articulos fidei non esse principia sed conclusiones theologiae. Patet etiam ex dictis, quo sensu verum sit, quod idem contendit Aureolus, veritatem non demonstrari in theologia ad gigendum assensum, sed ad maiorem eius declarationem: « habitus theologicus, inquit ipse, non est adhaesivus sed tantummodo declarativus » (in 1. Sent. prolog. a. 3. pag. 13. sqq.).

2º Haec quamvis ita sint, proprie tamen veteres doctores p[re] oculis habent *theologiam speculativam*, quando hanc habent quaestionem de discrimine assensus fidei et *assensus theologici*. Spectari scilicet debet sicut in omnibus scientiis ita etiam in theologia, ut supra diximus, mutuuus veritatum nexus, earumdemque saltem quoad nostram cognitionem et in ordine logico dependentia unius ab altera. Veritates, ex quibus aliae saltem in ordine cognitionis nostrae pendent et a nobis intelliguntur, sunt et appellantur *principia*. Principiorum, quatenus non ex aliis prioribus sed ex se ipsis cognoscuntur, *intellectus* dicitur esse a veteribus non proprie *scientia*; haec enim est certa cognitio ex causis, seu generalius ex principiis; unde *scientia* est conclusionum. In

theologia veritates ex quibus aliae cognoscuntur, saltem ex parte (i. e. sin minus utraque saltem una propositio *ex praemissis*) assumuntur fide creditae, non autem solo rationis lumine intellectae. Adeoque quod in aliis scientiis est intellectus principiorum, in theologia est fides, et principia maxime propria theologiae sunt veritates fidei (1). Conclusio-

(1) « Necesse est in quavis disciplina principia extra contestationem esse dissentibus.... artium rationalium est principia citra contestationem assumere, et deinceps quod ex iam positis consequens est, inspicere. Sic igitur etiam theologiae mysterium ex fide inconcessa progressus quaerit assensum » s. Basil. in Ps. 115. n.1. cf. Clem. Alex. Strom. VII. p. 757. 772.

Ex hac autem ratione quod « articuli fidei sunt principia in theologia, » deduxerunt aliqui et confirmare nituntur sententiam mirae absurditatis. Sicut, aiunt, principia non indigent in scientiis probatione, ita in theologia non est suscipienda probatio veritatum fidei; sed iis per fidem assumptis, unice versatur theologia in deducendis consecutariis ex veritatibus fidei. Unde ex eorum opinione Scripturae et Patribus in theologia quae dignitatem scientiae servet, vix ullus vel angustissimus potest esse loens. Qui ita sentiunt et pro hoc suo principio ad veteres appellant, rogandi sunt, ut considerent modum tractandi et demonstrandi penes Magistrum Sententiarum, cuius opus non modo omnium scholarum sed etiam omnium commentariorum textus erat usque ad saec. XVI. et ultra, atque adeo textus a s. Thoma ipso praesuppositus ut familiaris omnibus theologis; considerent modum tractandi apud magnos theologos inde a saec. XVI. et genuinam theologiae speciem ab his ipsis theologis descriptam. Ne repeatam sententias gravissimas Melchioris Cani, quae frequenter citatae forte penes hos σολαστικωτατους suspicionem singularitatis patiuntur, doctrinam describo Ludovici Molinae in 1. P. q. 1. a. 2. disp. 1., ubi munera theologiae ita declarat. « Primum (munus theologiae), in sacris litteris, Conciliis aliisque definitiobibus sua principia indagare, quaerendo verum sensum et interpretationem sacrarum litterarum modo ex proprietate sermonis, ad quam rem maxime peritia linguarum conduceit, modo ex antecedentibus et consequentibus, modo ex collatione diversorum locorum, quae inter se vel consentire vel repugnare videntur, modo ex interpretatione ss. Patrum, qui in germano sensu ss. Scripturarum inquirendo multum diu que versati sunt, magnopereque a Deo in ea re adiuti et illustrati fuernit, atque ex aliis rebus, quae ad id possunt conducere. Secundum, sua principia suadere, quo facilius et promptius homines ad ea credenda inducantur; idque interdum per rationes omnibus principiis (articulis fidei) confirmandis communes, qualia sunt miracula in fidei confirmationem effecta, novi et veteris Testamenti mira concordia, religionis christia-

nes autem ex principiis fidei deductae et cognitae sunt et ipsae veritates fidei, vel certe cum veritatibus fidei conne- xae. Quaeritur ergo, quomodo cognitio seu assensus in hu- iusmodi conclusiones, qui proprie dicitur assensus theologi- cus, differat ab assensu fidei ex una parte, et ab assensu mere rationali ex parte altera.

a) Id quod in conclusione enuntiatur, iam implicite con- tinetur dictum in praemissis, vel in utrâque coniunctâ, vel in unâ tantum ita, ut altera solum assumatur ad manife- standam conclusionis comprehensionem in illa priori. Unde cum constat, utramque praemissam esse veritatem revelatam, vel cum una praemissa revelata implicite iam continet id, quod in conclusione enuntiatur, et altera licet non revelata eviden- ter manifestat hanc comprehensionem conclusionis in praemissa revelata; sine dubio revelata est veritas, quae in tali conclusione enuntiatur. Exemplum conclusionis theo- logicae sub forma primo loco commemorata esset sequens, contra Arianos. Ex dupli veritate revelata, quod Deus unus est, et quod Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus Sanctus est Deus, evidenter sequitur conclusio, id quo Pater, Filius et Spiritus Sanctus Deus est, divinam scili- cet naturam omnemque perfectionem absolutam, esse unum numero in tribus distinctis; haec igitur ipsa veritas iam

nae cum aliis sectis collatio, atque alia quae suo loco explanabuntur (haec est *apologetica*); interdum vero per rationes singulis principiis peculiares ostendendo, quam consentiant singula cum lumine naturali, atque ex eis demonstrando ea, quae lumine naturali demonstrari pos- sunt, ut Deum esse, esse unum, esse principium omnium rerum etc., pro aliorum vero confirmatione adducendo suasiones rationesque probables, quantum cuiusque (articuli) natura patitur. Tertium, adversus eos qui quaedam principia negant et alia admittunt, ex admissis negata ostendere; quo pacto contra Indaeos ex veteri Testamento demonstrantur, quae in novo continentur, et adversus haereticos ex iis quae concedunt, ostenduntur, quae ipsi inficiantur. Quartum, rationes endare, quae vel addueantur vel adduci possunt ad dogmata fidei impugnanda.... His si placet, adiungite, ut reliquarum scientiarum ita et huius disciplinae proprium esse ex suis principiis suas deducere conclusiones. Ab ipsisque munere alienum prorsus non esse pertractare quaedam, quae licet ad alias scientias pertineant, coniuncta tamen sunt et quasi antece- dentia iis, de quibus ex proprio munere disputat. » Haec ille.

continetur revelata in utrâque illa praemissa. Exemplum conclusionis sub forma altera potest induci contra Monotheletas. Propositio revelata, Christum praeter naturam divinam habere perfectam naturam humanam, per quam verus homo est, iam continet veritatem alteram, Christum praeter voluntatem divinam habere etiam rationalem voluntatem et volitiones humanas. Quando igitur assumitur altera propositio ad compleendum argumentum: Christus est verus homo; atqui homini essentialis est facultas voluntatis rationalis; ergo Christus habet voluntatem humanam: illa propositio assumpta solum manifestat comprehensionem huius conclusionis in propositione revelata.

Hoc posito veritas consequentis ex *praemissis* revelatis considerari potest dupliciter, vel formaliter ut a Deo revelata; tum vero propositioni respondet assensus fidei propter auctoritatem Dei revelantis: vel potest considerari formaliter ut veritas intellecta ex veritate *praemissarum* et ex legitima consequentia ac deductione; tum propositioni respondet *assensus theologicus*. Assensus enim fidei non sane excludit cognitionem et assensum secundarium ex alio motivo inferioris ordinis. Ita e. g. immortalitatem animae et plurimas veritates alias credimus Deo revelante, simulque eas ex demonstratione rationali intelligimus; eodem modo fide credimus ut in se revelatam e. g. processionem Spiritus Sancti personae tertiae a persona prima et secunda Patre Filioque, eandemque theologice intelligimus ex credita dupli veritate, quod Pater communicat Filio, quidquid non est formalis ratio paternitatis, et quod spiratio tertiae personae non est formaliter ratio paternitatis. Iam vero assensus hic theologicus non est mere rationalis, quia non innititur principiis ratione intellectis sed fide creditis; nec tamen est assensus fidei, quia non simpliciter assentimur propter auctoritatem Dei talem veritatem revelantis, sed praeter auctoritatem Dei quae est motivum assensus in *praemissas*, tamquam formalis ratio cognitionis et motivum assensus in conclusionem intercedit intellectus connexionis et legitimae consequentiae, qua conclusio ut vera intelligitur ex *praemissis*. Vid. Card. de Lugo de Fide Disp. I. sect. 13. n. 282. 335. sqq.

b) Porro si una ex *praemissis* est revelata, altera autem solum lumine rationis certa, et si quod in conclusione enuntiatur, non nisi in utrâque simul sumptâ continetur; id quod enuntiatur in conclusione, est quidem certum non tamen simpliciter contentum in revelatione, atque ideo etiam non est obiectum fidei divinae sed *assensus theologici* tantum, qui partim revelatae, partim naturaliter certae veritati *praemissarum* innititur. Revelatum est, sacramentum e. g. baptismi conferre gratiam non ponentibus obicem: dum video infantem baptizari ab eo ministro et eo modo, ut nulla possit esse suspicio contra valorem sacramenti, factum est certum non tamen revelatum, hunc infantem esse valide baptizatum; hinc conclusio, hunc infantem esse iustificatum, est *certa theologice* non tamen est de fide. Ita docent Suarez, de Lugo et alii multi; quod autem aiunt Canus (de Locis 1. VI. c. 8. ad 10.) et Vega (de Iustificatione 1. IX. c. 39.), propositionem deductam ex una de fide et altera naturaliter evidenti esse et ipsam obiectum fidei, revera non est contrarium; ipsis enim loquuntur de conclusione, quae tota contineatur in *praemissâ* revelatâ ita, ut propositio naturaliter evidens solum hanc conclusionis comprehensionem in alterâ revelatâ manifestet, quem ipsorum esse sensum facile constare potest ex exemplis, quibus utuntur ad suam sententiam declarandam. Re autem vera in hisce syllogismis theologicis plerumque propositio naturaliter certa, maxime ubi certitudo est metaphysica, solum manifestat comprehensionem consequentis in *praemissa* revelata; atque ideo huiusmodi conclusiones continentur implicite in revelatione obiectivâ, et proinde possunt ab Ecclesia explicite proponi ac definiri fide credenda.

c) Postremo animadvertisendum est, assensum fidei divinae nullum posse esse nisi certissimum et firmum super omnia (vide Appendic. ad Tract. de Trad. et Script.); assensus vero theologicus non solum est inferioris ordinis, sed potest etiam esse cum formidine de opposito, atque adeo opinio theologica. Id autem accidere potest tripliciter, vel quod non certo constat, propositionem instar principii in *praemissis* assumptam ex fontibus revelationis, in eo sensu quo